

Succesvol broedgeval van paartje jonge Kruisbekken *Loxia curvirostra* in augustus 1996

Kees van Eerde

In augustus 1996 werd een succesvol broedgeval van een paartje Kruisbekken ontdekt in Boswachterij Dwingeloo. Het nest zat in een lariks op 17 m hoogte. Op 31 augustus vlogen er 3 jongen uit. Beide ouders waren in juveniel klee, en moeten dus in de winter of het voorjaar van 1996 zijn geboren. In de literatuur zijn slechts weinig gevallen bekend van broedgevallen van Kruisbekken in hun geboortjaar. Voor Nederland is dit het eerste bewezen geval.

Vanaf begin juli 1996 vertoonden zich weer groepjes Kruisbekken in de bossen van het Dwingelderveld (52°49'N, 6°22'O). Gedurende deze maand namen de aantallen verder toe, tot meer dan 140 exemplaren tegen het eind van augustus. Daarna stabiliseerden de aantallen zich.

Voedselkeus

Ondanks het feit dat de hele boswachterij met de fiets werd doorkruist, werden foeragerende groepen vrijwel uitsluitend in de oudere, vrij open vakken met lariksen *Larix leptolepis* (tot 25 m hoog) in het centrale deel van de boswachterij gevonden. Overigens geen nieuw fenomeen, omdat in voorafgaande irruptiejaren in de (na)zomer en vroege herfst eerst deze vakken werden opgezocht. Pas later werd overgeschakeld op kegels van andere naaldboomsoorten. Dit heeft te maken met de bereikbaarheid van het zaad in de kegels; lariksen laten hun zaad namelijk in voornoemde periode vallen. Overigens kunnen Kruisbekken in de zomer ook de nog groene kegels van grove den *Pinus sylvestris* openpeuteren, zij het met moeite (probeer het zelf maar eens, dat valt vies tegen). De lariksen droegen in 1996 redelijke hoeveelheden kegels met daarin voldoende zaden (variërend van 60 tot 120 per kegel). Slechts een deel ervan wordt door Kruisbekken verorberd, van enkele procenten tot ruim 80%. De overige naaldbomen droegen niet opmerkelijk veel kegels; het blijft dus afwachten of de Kruisbekken weer vertrekken nadat de lariksen het zaad hebben laten vallen.

Het nest

Op 15 augustus werd weer gezocht naar Kruisbekken. In één van de eerder genoemde vakken met lariksen werden een vijftigtal Kruisbekken gehoord en gezien. Behalve zang en roep werden dit keer ook vrij luid alarmgeroep gehoord van twee vogels die 150 m verderop in de toppen van verschillende lariksen zaten. De reden van alarm werd spoedig duidelijk: een Havik *Accipiter gentilis* vloog enkele tientallen m verderop uit een boom. In hetzelfde vak bracht een paartje Havik dit jaar met succes vier jongen groot. Eén van de Kruisbekken, een jonge vogel, zat op een dode tak. Nadat de rust was weergekeerd, werd deze vogel gevolgd. Ik was benieuwd naar zijn foeragegedrag. Groot was mijn verbazing toen ik hem (het was inderdaad een mannetje) naar een naburige boom zag vliegen, waar hij op een tak vlak naast een nest landde. Het vrouwtje zat met trillende vleugels op het nest en werd door het mannetje gevoerd. Het mannetje verdween en het vrouwtje rommelde wat in de nestkom. In eerste instantie dacht ik dan ook dat ze met nestbouw bezig was (later zou blijken dat ze toen al zat te broeden).

Het nest bevond zich op 17 m hoogte in de vork van een zijtak op 2.5 m van de hoofdstam en was vanaf de grond opvallend goed te zien. De omringende bomen stonden op 4.5, 4.5, 8, 10 en 10 m afstand. Om de vogels niet te storen tijdens de nestbouw (het nest leek immers bijna af), werd besloten om een week later een bezoek 'op hoogte' te brengen. Op 21 augustus werd met een telescoop drie kwartier naar het nest getuurd, maar er werd geen activiteit waargenomen. Wel waren c. 60 Kruisbekken aan het foerageren in naburige bomen. Nadat ik bij het nest was geklommen, vielen mij twee dingen op, namelijk dat het nest al drie kleine donsjongen bevatte en dat het nest van boven zeer goed was gecamoufléerd dankzij overhangende takken. Op de nestrand lagen poepjes, waarschijnlijk van het broedende vrouwtje. De buitenzijde van het nest was vrij grof gebouwd van larikstakjes. De oudervogels zaten op nog geen tien meter afstand op een tak, zodat ik ze goed kon bekijken. Beide waren in het juveniele kleeid. Het mannetje was nog geheel juveniel met een overlangs gestreepte borst en buik. Het vrouwtje had alleen beide zijden van de borst geruid (deze delen hadden een groenige kleur met wat donkere vlekken op de borst), maar vertoonde nog duidelijke juveniele streping op de flanken en het borstgedeelte tussen keel en buik.

Ongeveer tien minuten na het nestbezoek werden de jongen door beide ouders gevoerd. Van één jong waren bloedspoen aan de vleugels zichtbaar, dus waren ze al een aantal dagen oud. Op het moment dat de jongen werden gevoerd, zaten er meerdere Kruisbekken op nog geen vier meter van het nest. Desondanks was er geen sprake van agressie ten opzichte van die groep. Mestzakjes van de jongen werden na het voeren door de oudervogels opgevreten of -nog vaker- meegenomen. Na de voeding werden de jongen alleen gelaten. Tijdens de voedingen viel op (a) hoe stil beide vogels gezamenlijk het nest benaderden, (b) hoe kortstondig het nestbezoek was (vaak korter dan een minuut), en (c) dat de ouders gezamenlijk vertrokken en daarbij zachte kiepgeluidjes maakten. Door dit heimelijke gedrag in de nestjongenfase is het voor te stellen dat dit nest makkelijk gemist had kunnen worden als het vanaf de grond niet zo goed zichtbaar was geweest. Daarbij komt dat ik ze globaal maar eenmaal per uur op een nestbezoek heb kunnen betrapten.

Tijdens de daaropvolgende bezoeken kon de ontwikkeling van de jongen goed worden gevolgd. Duidelijk was dat de jongen niet gelijktijdig het ei hadden verlaten. Er zat een waarneembaar leeftijdsverschil tussen de oudste en de jongste. Terwijl de oudste al een geheel bevederde kop had, viel de jongste op door een donzige pluk op de kruin. Het kleinste jong deed echter niet voor de andere twee onder als het op bedelen aankwam, zodat ook dit jong voorspoedig groeide. Ongeveer vier dagen voor het uitvliegen kon ik de jongen tijdens het voeren horen piepen. Na verloop van tijd was er steeds meer activiteit in het nest te zien. Tijdens afwezigheid van de ouders werd druk gepoept, rondgesjouwd, gepoetst en gerust. Ook takjes in de buurt van het nest moesten het ontgelden. De jongen bleken dagen met regen en wind goed te doorstaan. Enkele dagen voor het uitvliegen zaten ze het meest op de nestrand. Ze waren toen ongeveer zo groot als de ouders, maar de vleugels waren nog steeds niet volledig uitgegroeid en de bloedspoen waren zichtbaar. De snavels hadden al haakjes maar waren niet gekruist. In deze fase, een dag voor het uitvliegen, leek een van de jongen bij afwezigheid van de ouders voedsel op te braken door z'n kop te strekken en snelle bijtbewegingen te maken met de snavel.

Op de dag van uitvliegen, 31 augustus, was het een drukte van jewelste. Dit moment was niet te missen: een jong scheerde als een projectiel tientallen meters door de lucht en de ouders waren bijzonder luidruchtig. De op het nest staande jongen werden onrustig en deden ook pogingen om het luchtruim te kiezen, wat uiteindelijk lukte. Na deze datum was ik niet meer in de gelegenheid om waarnemingen te doen.

Discussie

Uitgaande van een eifase van 15 dagen en een jongenfase van 22 dagen moet rond 25 juli met de eileg zijn begonnen. Met andere woorden, ongeveer vier weken nadat de eerste groepjes Kruisbekken werden gezien. Hoewel nog even gezocht is naar andere nesten, wees niets in de richting van meerdere broedpaartjes. Dat geldt ook voor andere boswachterijen in Drenthe (R.G. Bijlsma en W. van Manen).

Van geen enkele andere Europese zangvogelsoort is bekend dat op zo'n jonge leeftijd kan worden gebroed (Berthold & Gwinner 1972). Het mannetje van mijn paar was, gezien zijn volledig gestreepte jeugdkleed, mogelijk niet ouder dan enkele maanden. Het vrouwtje had daarentegen al lichaamsveren geruid en was dus waarschijnlijk ouder. Uit Zwitserland zijn juveniele vogels bekend met een volledig verbeende schedel, wat op een leeftijd van c. zes maanden duidt (Jenni & Winkler 1994). Op grond van het verenkleed is de precieze leeftijd helaas moeilijk te achterhalen, omdat de mate van rui per individu kan verschillen.

Van de Kruisbek is bekend dat in elke maand van het jaar kan worden gebroed als de voedselomstandigheden gunstig zijn, precies wat je van een nomadisch levende soort zou verwachten (Newton 1972). In Nederland beperkt broeden zich echter grotendeels tot de maanden februari tot en met april (Bijlsma 1994); op de Veluwe werd de laatste eileg in de eerste helft van juni geconstateerd (Bijlsma 1982). Veel legsels gaan normaliter verloren door predatie en/of voedselgebrek, dat laatste met name bij late starters (Bijlsma 1994a). Dat mijn paartje drie jongen produceerde, heeft mogelijk met dezelfde factoren te maken maar nu in positieve zin: een goed verborgen nest en veel verse larikskegels met voldoende zaad (waarschijnlijk het enige waarmee mijn jongen werden gevoerd). De bereidheid om tot broeden over te gaan wordt waarschijnlijk bepaald door het zaadaanbod (dat immers de snelheid van en veranderingen in de netto voedselopname stuurt), het moment waarop de zaden rijp worden en de daglengte (Benkman 1990). Daar komt bij dat Kruisbekken langer dan de meeste zangvogelsoorten seksueel actief zijn, gezien althans de sterk ontwikkelde gonaden in de periode december tot en met augustus (Berthold & Gwinner 1978).

Broedende Kruisbekken in jeugdkleed worden echter weinig gemeld. Uit de Alpen is een paartje in jeugdkleed bekend dat in juli 1966 succesvol een broedsel grootbracht (Besson 1968), en in Groot-Brittannië (maart, Jardine 1994) en Zwitserland (juli en augustus, Jenni & Winkler 1994) werden juveniele vogels met een broedvlek gevangen. Jardine (1994) suggereerde dat het Engelse geval te maken had met de overvloedige voedselvoorraden en de vele broedgevallen in 1991. Dat kan van 1996 bepaald niet worden gezegd. Alleen de lariks heeft een redelijk zaadoogst, maar in Boswachterij Dwingeloo beslaat deze boomsoort slechts 9% van het oppervlak. Kennelijk was dat toch voldoende om drie jongen groot te brengen. Deze gevallen doen echter wel vermoeden dat broeden in juveniel kleed niet eens zo uitzonderlijk is, maar dat het over het hoofd wordt gezien. Worden jonge vogels misschien niet als potentiële broeders aangemerkt, of komt het doordat het broedseizoen in juli en augustus als voorbij wordt beschouwd en er dus minder waarnemers in het veld actief zijn? Hoe het zij, dit is het eerste broedgeval in Nederland van een paartje Kruisbekken in hun geboortjaar.

Summary: Successful breeding of a juvenile Crossbill *Loxia curvirostra* pair in August 1996

From July 1996 onwards, an influx of Crossbills was noted in the Forestry of Dwingeloo, province of Drenthe (52°49'N, 6°22'E). Small flocks were foraging on cones in Japanese larch, which held 60-120 seeds/cone in 1996. An occupied nest was found on 15 August, built on a sidebranch (2.5 m away from the trunk) at a height of 17 m in a larch. It was clearly visible from the ground. Both sexes were in juvenile plumage. The male was still completely unmoulted with fully streaked underparts. The female had partly moulted the sides of the breast (greenish with some streaks) but flanks and breast (between throat and belly) were still streaked. The nesting tree was climbed on 21 August: the nest was well concealed from above and contained three small nestlings (blood shafts visible in the oldest young). Some droppings on the rim of the nest were presumably deposited by the incubating female. Droppings of the nestlings were either swallowed or -more often- transported away from the nest by the parents. Typically, while bringing food male and female silently approached the nest together, nest visits being of short duration (often less than one minute). After having fed the young, the parents left the nest together, uttering soft "kiep-kiep" sounds. The youngest nestling was clearly smaller than the other two, but it was equally well fed and fledged successfully. The nestlings fledged on 31 August. Four days before fledging, begging could be distinctly heard from the ground when the young were being fed. A few days before fledging, the young started to sit on the nest rim. Although their size was similar to that of the parents, wings were not yet fully grown and blood shafts were still visible. Bills were not yet crossed, but small hooks were already visible.

Literatuur

- Benkman C.W. 1990. Intake rates and the timing of Crossbill reproduction. *Auk* 107: 376-386.
- Berthold P. & Gwinner E. 1972. Frühe Geschlechtsreife beim Finkenkreuzschnabel (*Loxia curvirostra*). *Vogelwarte* 26: 356-357.
- Berthold P. & Gwinner E. 1978. Jahresperiodik der Gonadengröße beim Fichtenkreuzschnabel (*Loxia curvirostra*). *J. Orn.* 119: 338-339.
- Besson J. 1968. Une nidification de jeunes Becs-Croisés (*Loxia curvirostra*) dans les Alpes-Maritimes. *Alauda* 36: 292-293.
- Bijlsma R.G. 1982. Kruisbekken *Loxia curvirostra* op de Zuidwest-Veluwe. *Limosa* 55: 85-92.
- Bijlsma R.G. 1994. Hoe het nest van een Kruisbek *Loxia curvirostra* te vinden. *Drentse Vogels* 7: 47-58.
- Bijlsma R.G. 1994a. Habitatgebruik, broeddichtheid en broedsucces van Kruisbek *Loxia curvirostra* en Grote Kruisbek *L. pytyopsittacus* in West-Drenthe in 1991. *Drentse Vogels* 7: 59-70.
- Jardine D.C. 1994. Brood patch on a Common Crossbill still in juvenile plumage. *Bird Study* 41: 155-156.
- Jenni L. & Winkler R. 1994. Moults and ageing of European passerines. Academic Press, London.
- Newton I. 1972. Finches. Collins, London.

Adres: De Maten 12, 7991 BB Dwingeloo.